

Kozan (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2005

Mustafa H. SAYAR* / Erkan KONYAR*

ANAHTAR SÖZCÜKLER/ KEYWORDS

Anazarbos, Karasis, Roma İmparatorluğu, Hellenistik devir, Kilikia, Hitit İmparatorluğu
Anazarbos, Karasis, Roman Empire, Hellenistic period, Cilicia, Hittite Empire

ÖZET/ SUMMARY

Adana'nın Kozan ilçesi sınırları içinde gerçekleştirdiğimiz çalışmalar¹ iki ana grupta toplanabiliriz:

1) Karasis kalesi ve Anazarbos antik kentinde yapılan arkeolojik araştırmalar:

Karasis kalesi: MÖ 3. yüzyıl başlarına tarihlenen bu savunma amaçlı yapı topluluğu, Adana'nın Kozan ilçesi sınırları içindeki Karasis dağında yer almaktadır. Yer seçimi, planlama, mimari özellikler, stratejik konum ve işçilik açısından, bu savunma yapıları eşsiz ve ilginç özellikler göstermektedir. Hellenistik krallıkların en büyüğü Seleukos Krallığına ait olduğu anlaşılan kalenin barındırdığı yapılar, bu yapıların işlevlerine ilişkin yapısal öğeler, kale içindeki yüzey buluntuları ve yapıların planları projenin kapsamı içindedir. Projenin diğer bir ayağı da Karasis kalesi çevresindeki antik yerleşme yerlerinin tespiti ve bunların kale ile olan bağlantılarına ışık tutulmasıdır. Bu çalışma ile elde edilecek bulgular, bölgenin tarihine önemli katkılar sağlayacak bu arkeolojik değerlerin sağlıklı bir şekilde yorumlanabilmesine yardımcı olacaktır.

The studies carried out as part of the Kozan (Adana) Cultural Inventory Project can be summarised under two headings:

1) Karasis Fortress and archaeological research carried out in the ancient city of Anazarbos:

Karasis fortress: This defence complex, dated to the beginning of the 3rd cent. BC, i.e. to the Seleucid era, is located on mount Karasis in Kozan. In terms of layout, architecture, strategical position and quality of workmanship, the fortress offers us unparalleled and interesting features. The Karasis Project seeks answers to the problems concerning the functions of the buildings, their plans and surface finds. Another aim of this project is to locate the neighbouring ancient settlements in the vicinity of the fortress, which will reveal us the organic relationship between the Karasis fortress and nearby sites. The data, taken all together, will contribute our understanding of the historical geography of the region.

The ancient city of Anazarbos: This was a pro-

* Prof. Dr. Mustafa H. SAYAR (Proje Yürütücüsü); Yrd. Doç. Dr. Erkan KONYAR (Proje Yürütücüsü) / İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı İSTANBUL / e-posta: msayar@istanbul.edu.tr; konyar6@istanbul.edu.tr.

Anazarbos antik kenti: Bölgenin önde gelen şehirlerinden biri olan Anazarbos, muhteşem akropolis'i² ve "aşağı şehri" ile Adana'nın önemli arkeolojik hazinelerinden biridir. Henüz kazı yapılmamasına karşın, yürütülen jeofizik araştırmaları yardımıyla aşağı şehrin toprak altında kalmış yapılarının niteliği ve şehir planı hakkında önemli bulgular elde edilmiştir. Ayrıca akropolis'te Tarkondimotos'a ait mezarın planı çıkarılmış, 2005 yılı hava fotoğraflarında bazı yeni yapılar belirlenmiştir.

2) TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında gerçekleştirilen Kozan (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Projesi (proje no: A13) çalışmaları:

Kozan ilçe sınırları içinde tespit edilen ve envanteri yapılan 6 adet höyük, bölgenin sorunlu MÖ 2. binyıl tarihine ışık tutacak niteliktedir. 2005 yılında başlanan Yumurtalık (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Projesi (proje no: A11) kapsamında, söz konusu höyüklerden de yüzey malzemesi toplanmış, ayrıca bu höyüklerin küresel konum bilgileri GPS aleti ile saptanmış ve tahribat durumu belgelenmiştir. (Mustafa Sayar)

GİRİŞ

Kilikia bölgesi, yapılan araştırma ve kazılar açısından Türkiye'nin diğer arkeolojik bölgeleriyle karşılaştırıldığında, bizim için nispeten kapalı bir kutudur. Bölgenin, MÖ 2. binyıl tarihi kadar İlk Demir Çağı ve Klasik devirde de karanlıkta kalan birçok noktası bulunmaktadır. Yaptığımız çalışmalar işte bu karanlık noktaların aydınlatılmasına yöneliktir. Kilikia, bu açıdan bakıldığında, arkeolojisi ve tarihi ile zengin ve ilginç bir hazinedir. Bölge hem Anadolu kültürlerini, hem Klasik devir kültürlerini, hem de Mezopotamya kültürlerini barındıran, bu kültürleri bir potada eriten ve yeni kültürlerin hayat bulmasına olanak veren bir laboratuvar niteliğindedir. Bölgenin arkeolojik ve tarihi geçmişinin araştırılmasıyla, birçok sorunun da açıklığa kavuşacağı ve bize yeni bakış açıları getireceği şüphesizdir.

Bu bağlamda, proje kapsamında, Hellenistik devir savunma yapıları arasında, Türkiye'de olduğu kadar dünyada da önemli bir örnek oluşturan Karasis kalesi, envanteri öncelikli yapılacak kültür varlıklarından biridir. Kale bölgeye hâkim bir tepe üzerinde, muhteşem savunma duvarları, kuleleri, barınakları ve deposu ile eşsiz bir mimari sunmakta, bizi Antikçağ mimarlarının becerileri konusunda düşünmeye zorla-

minent city in the region and is one of the most important archeological treasures in Adana with its impressive acropolis and lower town. Although there has not yet been a systematic archeological excavation at the site, the geophysical surveys have yielded important data concerning the characteristics and plans of the sub-surface layout of the structures. The plan of so-called monumental tomb of Tarkondimotos in the acropolis were drawn and new structures and a Roman road were discovered with the help of aerial photographs in 2005.

2) Kozan (Adana) Arcaeological Heritage Inventory Project (project no A13) carried out as part of the TÜBA-TÜKSEK Turkish Cultural Inventory Project:

Six mounds identified in the district of Kozan were investigated. This work shed light upon the problematic issue of its history in the 2nd millennium BC. In the scope of Yumurtalık (Adana) Cultural Inventory Project (project number: A11), surface finds have been collected from these mounds and their global positioning values and visible damages have been recorded.

maktadır. Prof. Dr. Mustafa H. Sayar'ın yürüttüğü proje kapsamında, yapının işlevini anlamaya ve açıklamaya yönelik olarak 2003 yılı Eylül ayında başlatılan vaziyet planı ve rölöve çalışmalarına 2005 yılında da devam edilmiştir. Elde edilecek sonuçlar bize Karasis kalesinin geçmişiyle birlikte, bölgenin tarihi hakkında da önemli bilgiler verebilecektir.

Adana bölgesinin diğer önemli arkeolojik varlığı Anazarbos antik şehridir. Adana'nın 40 km kuzeydoğusunda, Ceyhan'ın kolu Sumbas Çayının sağ kıyısında yer alan şehir, özellikle Roma devrinde önemli bir yere sahiptir. Roma İmparatoru Augustus'un ziyaretinin ardından, MÖ 19'da yeniden kurulan şehir, Caesarea adını almış ve MS 3. yüzyılda bölgenin en zengin ve dikkat çekici şehri haline gelmiş, hatta Tarsos'a (bugünkü Tarsus) bile rakip olmuştur. Kentte bu zenginliğe işaret eden göz kamaştırıcı yapılar mevcuttur: Türkiye'nin en büyük *stadion*'larından biri, amfityatro, ana caddenin güneyindeki zafer takı, kaliteli işçilik gösteren iyi durumdaki su kemerleri vb. Anazarbos'ta Prof. Dr. Mustafa H. Sayar başkanlığında yürütülen çalışmalar, kentin ve bölgenin tarihine ışık tutmayı amaçlamaktadır. (Mustafa Sayar)

Ayrıca, bölge höyüklerinde 2005 yılında başlatılan çalışmalarla, Çukurova'nın bugüne kadar yeterince üzerinde durulmamış olan MÖ 2. binyıl tarihi de incelenmektedir. Kozan ilçesinde tespit ettiğimiz altı höyük³ (Tılan, Tırmıl, Alapınar, Çokak, Tepecikören ve Pekmezci), bölgenin MÖ 2. binyıl yerleşmelerini, kültürlerini ve bu kültürlerin komşu bölgelerle olan ilişkilerini açığa çıkaracak önemli ipuçları sağlamaktadır. Bölgede, yazılı kaynaklardan bilinen, ama arkeolojik olarak yeterli bilgiye sahip olmadığımız Hitit varlığı, bu sayede sağlam bir temele oturtulacaktır. Bu höyüklerdeki yüzey araştırmalarımızda elde edilen yüzey malzemesi (çanak çömlek parçaları, mühür vb.), Hititlerin bölgedeki varlığı hakkında önemli bilgiler sağlayacak niteliktedir. (Erkan Konyar)

ÇALIŞMA YÖNTEMİ VE AYRINTILI ANLATIM

YÖNTEM

Adana'nın Kozan ilçesinde TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında yapılan çalışmalar çerçevesinde bir iş bölümü, program ve strateji oluşturulmuştur. Farklı uzmanlık alanlarından bilim adamlarının birlikte çalışmasını gerektiren disiplinler arası nitelikteki bu çalışmalar, özellikle Karasis ve Anazarbos çalışmaları geniş bir ekiple yürütülmüştür. Bu nedenle özellikle 2005 yılında söz konusu ekiplerin bölgeyi tanıyıp belgeleme yapmaları ve koordinasyon içinde çalışabilmeleri için ortak bir strateji belirlenmeye çalışılmıştır. Belgeleme çalışmaları kapsamında jeofizik tarama teknikleri, jeodezik GPS ile koordinat belirleme ve çizim çalışmaları yürütülmüştür. Bunun yanında, mimarlardan oluşan ekipler Karasis ve Anazarbos'taki yapıların 1/20 ve 1/100 ölçekte planlarını çıkarmaktadırlar. Ayrıca Anazarbos'taki Alakapı'da fotogrametri tekniği uygulanarak yapının rölövesi çıkarılmıştır. Arazi taramalarında uzaktan algılama çalışmalarının sonuçları, 1/25000 ölçekli haritalar, yayınlar ve halktan alınan bilgiler kullanılarak yerinde tespit yapılmıştır.

KARASIS DAĞI VE ÇEVRESİNDEKİ ÇALIŞMALAR

Adana ilindeki araştırmalara, Kozan ilçesinin kuzeyindeki Karasis Dağında (lev. 1: res. 1), araştırma heyeti başkanının bu bölgede 1994 yılında yaptığı araştırmalar sırasında varlığını saptadığı kaledeki çalışmalarla başlanmıştır (Sayar 1995: 279 vdd.; Sayar 1996: 62 vdd.).

2003 ve 2004 yıllarındaki çalışmalar sırasında yazıtta rastlanmadığı için Antikçağ'daki adını halen belirleyemediğimiz Karasis Dağı üzerindeki yapılar topluluğu, MÖ 3. yy başlarında Anadolu'ya doğru genişlemeye başlayan ve başkenti Antiokheia (bugünkü Antakya) olan Seleukos İmparatorluğunun kuruluş

aşamasında yapılmaya başlandığı sanılan bir askeri tesis niteliğindedir. Sivil kullanım amaçlı herhangi bir yapı kalıntısı görülmeyen bu garnizon, dağın zirvesinin jeolojik yapısına uygun şekilde aşağı ve yukarı kale olmak üzere birbiriyle bağlantılı iki yapı grubundan oluşmaktadır.

Yapı kalıntılarının dağın zirvesindeki konumlarının ayrıntılı olarak belgelenmesi, çalışmalarımızın başlangıcında (2003 yılı Eylül ayında) çekilen fotogrametrik nitelikli hava fotoğrafları (lev. 1: res. 6) sayesinde, 2005 yılı Ekim ayında büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Yapı kalıntılarının belgelenmelerinde iki grup halinde çalışılmıştır. Heyet üyesi Prof. Dr. Adolf Hoffmann rahatsızlığı nedeniyle 2005 yılı çalışmalarına katılamamıştır. Mimari çalışmalar, mimar Dorothea Roos ve Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul şubesinden mimar Dr. Martin Bachmann denetiminde yürütülmüştür. Heyet üyelerinden üç kişilik bir grup aşağı kalede (lev. 1: res. 2) çalışırken diğer üç kişi yukarı kaledeki silo ve yönetim merkezi niteliğinde olan yapıların (lev. 1: res. 3) ölçekli plan ve kesitlerinin çıkarılması çalışmalarını sürdürmüştür.

Aşağı ve yukarı kalelerde bulunan yapılarda, Erlangen Üniversitesinden Jeolog Prof. Dr. Roman Koch ve ekibindeki jeologlar tarafından taş cinslerinin ve yapılardaki taş hastalıklarının saptanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Karasis Dağının zirvesindeki yapıların yanı sıra dağ çevresindeki yerleşme yerlerinin belgeleme çalışmaları, önceki iki yılda olduğu gibi 2005 yılında da Trento Üniversitesinden Prof. Dr. Marietta de Vos denetimindeki beş kişilik bir ekip tarafından yürütüldü. Bu çalışmalar sırasında Kozan ilçesinin Durmuşlu köyünde bir evin içinde İlk Bizans dönemine ait bir kilisenin döşeme mozaiği görülmüştür. Durmuşlu köyünün bir Roma-Bizans yerleşmesi üzerinde bulunduğu, burada bulunan Roma devrine ait yazıtlı mezar taşlarından ve değirmen taşlarından anlaşılmaktadır. Durmuşlu köyünün güneyindeki Sirelif mevkiinde bulunan, Roma İmparatorluk devrine tarihlenen iki adet mezar taşı yazıtı, burada varlığı daha önceden saptanmış olan bir Roma İmparatorluk devri köyüne aittir. Ayrıca Karasis Dağının kuzeyinde Mahyalar ve DörtDirek mevkilerinde bulunan ören yerleri de bu çalışmalar sırasında belgelenmiştir.

Bölgede yapılan bu çalışmalar sayesinde, Karasis Dağındaki Hellenistik garnizon yapısının inşa edildiği dönemde, civarda herhangi bir Hellenistik devir yerleşmesinin bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Karasis Dağı civarında bugüne değin sadece Roma İmparatorluk dönemine, Son Antikçağ'a ya da İlk Bizans dönemine ait yerleşmeler belirlenebilmiştir.

Karasis Dağının doğusundaki Uzunoğlan Tepesinde yapılan çalışmalar sırasında varlığı daha önce de bilinen (Taşyürek 1975: 169 vd.; Sayar 2004: 177) ve III.

Salmanassar dönemi Asur seferleriyle bağlantılı olduğu düşünülen bir kaya kabartması belgelenmiştir (env. no: M35.A13.1/ lev. 1: res. 4). Uzunoğlan Tepesinin batı yönüne bakan kayalıklar üzerine işlenmiş kabartma 1.32 m yüksekliğinde ve 60-70 cm genişliğindedir. Kafasında sivri bir külah bulunan erkek figürü, sağa dönük konumda, sakallı olarak ve ayak bileklerine kadar inen pilili bir giysiyle tasvir edilmiştir. Sol elinde asa veya silah benzeri bir şey tutan figürün özellikle göğüs kısmı aşınmıştır.

Bu kaya kabartmasının yaklaşık 12 m batısında ise bir tapınak yer alır (env. no: M35.A13.2). Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan tapınağın cephesindeki dört sütun korunmuştur (lev. 1: res. 5). Kuzeydoğu duvarına dik olarak, devşirme malzeme ve harç kullanılarak sonradan bir eklenti yapılmıştır. Sütunlar 95 cm çapındadır. Sütun tamburlarının bazıları tamamlanamamıştır ve aralarında 4-5 cm'lik kaymalar mevcuttur. Bölgenin kısmen ayakta kalmış tek tapınağı olan yapının acilen koruma altına alınması gerekmektedir.

ANAZARBOS ÖREN YERİ VE ÇEVRESİNDEKİ ÇALIŞMALAR

Kozan ilçesine bağlı Dilekkaya köyünde bulunan Anazarbos antik kentinde (Hirschfeld 1894: 2101 vdd.; Gough 1976 / lev. 1: res. 6) 2004 yılında başlatılan, kentin ölçekli planının çıkarılması çalışmalarına, 2005 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul şubesinden Arkeolog Dr. Richard Posamentir ve harita mühendisi Hans Birk ile birlikte devam edildi. Antik kentin Bizans ve Arap surları ile çevrili bölümünün planı Hans Birk tarafından dört hafta içinde tamamlanabildi ve bunun yanı sıra kentin akropolündeki yapıların topografik haritasının çıkarılmasına başlandı. Bu çalışmalar sırasında, kentin akropolisinde bulunduğunu bildiğimiz Aphrodite Kasalitis tapınağının yerini saptamaya yarayacak ilk ipuçları da elde edildi.

Arkeolog Dr. Richard Posamentir ve beraberindeki altı arkeolog 2005 yılı çalışma sezonunda "aşağı şehir"deki yapılardan *stadion*, tiyatro, amfitiyatro, kaya kilisesi, kült merdiveni, Havariler Kilisesi ve Kavşak Kilisesinin 1: 50 ölçekli planlarını çıkarmışlardır. Böylece Anazarbos'ta Son Antikçağ'dan Bizans devrine geçiş aşamalarının şehircilik açısından kent içi mimari anıtlara yansımaları belirgin bir şekilde izlenebilmiştir. Anazarbos antik kenti *nekropolis*'lerinden⁴ Dilekkaya köyündeki evlere getirilmiş yazıtlı iki stel⁵ de bu çalışmalar sırasında incelenmiştir.

Ayrıca 2005 yılında Anazarbos'un aşağı şehrinde jeofizik ölçüm çalışmalarına başlanmıştır. Kiel Üniversitesinden Prof. Dr. H. Stümpel ve Dr. E. Erkul tarafından sürdürülen bu çalışmalar sayesinde aşağı şehirde toprak altında bulunan Roma devrine ve Son Antikçağ'a ait birçok yapının niteliğini saptayacak ipuçları elde edilmeye başlanmıştır (lev. 2: res. 7).

Antik kentin güneyinde, Alakapı olarak bilinen tak yapısında (lev. 2: res. 8), 2004 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalından Doç. Dr. Yegân Kâhya başkanlığındaki 6 kişilik bir ekip tarafından başlanan fotogrametrik ölçüm çalışmalarına 2005 ve 2006 yıllarında da devam edilerek anıtın rölövesi çıkarılmıştır.

Alakapı civarında, Ali Kesiği olarak tanımlanan antik geçitte bulunan bazı mezar yapıları incelenmiş ve bunlardan birinin üzerindeki mezar yazıtı ayrıntılı olarak çalışılmıştır.

2005 yılının Ağustos ayında Anazarbos'un batısındaki arazinin incelenmesi sırasında, İdemköy civarında ortaya çıkan bir döşeme mozaïği, Adana Müze Müdürlüğü'nün talebi üzerine, yerinde görülerek üzerindeki yazıtlar incelenmiştir. Döşeme mozaïği (lev. 2: res. 9), bir dere yatağında, 14.50 x 7.50 m'lik bir bölümü açılmış olan henüz tanımlanamayan bir yapının (env. no: N35.A13.2 / lev. 2: res: 10) kuzeydoğusundadır. Duvar kalınlığı 45-70 cm arasında değişen yapı birbirine bitişik kare ve dikdörtgen hücrelerden meydana gelmektedir. Taş temel üzerine tuğla örgülü duvarları olan yapının tabanı ve bazı düzlemleri, döşeme levhalarıyla kaplanmıştır.

Ayrıca bu bölgede bulunan ve daha önceki yıllarda incelemiş olduğumuz Koyunevi köyüne 2005 yılında tekrar gidildiğinde burada, Ali Boz evindeki yazıtlı mozaïğin kısmen açıkta olduğu görülmüştür. Aynı şahsın köyün civarındaki tarlasından evine getirdiği ve Roma İmparatorluk devrine tarihlenen aslan kabartmalı bir taş blok incelenmiştir.

Anazarbos'un güneybatısındaki Yeşildam köyünde Roma İmparatorluk dönemine tarihlenen iki adet mezar yazıtı (Anzarbos ve çevresindeki yazıtlar için bkz. Sayar 2000) incelenmiştir. Anazarbos'un güneyinde bulunan Çeçen köyü mezarlığında Roma devrine tarihlenen Latince yazıtlı bir adet atlı muhafız mezar steli bulunmuştur. Ayrıca Çeçen köyü ile Yeşildam köyü arasındaki arazide bir yapının *in situ*⁶ konumdaki mimari elemanları saptanmıştır; bunlar Anazarbos'u Mopsuestia'ya bağlayan antik yol üzerindeki bir yapıya ait kalıntılar olmalıdır.

Anazarbos antik kentinin kuzeyindeki arazide 2005 yılında yaptığımız çalışmalar sırasında Kozan ilçesine bağlı Yeniköy'de 19. yy'a ait tonozlu bir değirmen yapısının giriş kapısının sağına yerleştirilmiş bir sunak (env. no: N35.A13.6) bulunmuştur. Üzerindeki yazıttan, bu sunağın kült merkezi Anazarbos'ta bulunan Zeus Olybris'in rahibi tarafından güneş tanrısı Helios'a adak olarak dikildiği anlaşılmaktadır.

Kozan ilçe merkezi ile Anazarbos ören yeri arasında bulunan arazide 2005 yılında, Roma İmparatorluk dönemine tarihlenen ve iki tanrıya adanmış bir adak steli ile iki adet mezar taşı bulunmuştur. Arazi çalışmamız sırasında incelediğimiz arkeolojik kültür varlıkları arasında, Anazarbos'un kuzeyindeki Kızılömerli köyünde bulunan, bir antik köyün sınırını oluş-

turan bir yazıt, yine aynı yerde bulunan iki adet mezar yazıtı ile Anazarbos'un kuzeybatısındaki Hacıbeyli köyünde bulunan İlk Bizans dönemine ait bir mezar yazıtı sayılabilir. Ayrıca Kozan ilçe merkezinde bir eve getirilmiş olan bir mezar yazıtı da incelenmiştir. (Mustafa Sayar)

KOZAN HÖYÜKLERİNDE İNCELEMELER

İlk kez 1951 yılında V. Seton-Williams tarafından araştırılan³ Kozan ve çevresindeki höyüklerle ilgili çalışmalarımız 2005 yılında Dr. Erkan Konyar, Arş. Gör. Gürkan Ergin, Arş. Gör. Emre Erten'den oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür. Konyar ve ekibinin Adana'nın Yumurtalık ilçesindeki çalışmalarına (bkz. Konyar ve Sayar 2006) paralel olarak yürütülen Kozan çalışmaları da aynı hedefler ve amaçlar doğrultusunda gelişmiştir. Bölge höyüklerindeki çalışmalarda MÖ 2. binyıl kültürlerinin ve Hititlerin varlığı ve niteliği sorgulanmıştır.

Tılan Höyük

Boyutları bakımından Çukurova'nın en büyük höyüğü olan Tılan'ın (env. no: N35.A13.3 / lev. 2: res. 11) eteklerine aynı adı taşıyan modern köy yerleşmesinin bir bölümü kurulmuştur. Köyün doğusundaki doğal kayalık tepe üzerindeki höyüğün konisi 39 m yüksekliğindedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan höyüğün batısında, geniş taraça halinde iki kayalık alan mevcuttur. Bu alanlarda, ana kayaya açılmış, tam olarak tanımlanamayan kaya oyukları, kare ve dikdörtgen nişler vardır. Batıda, modern köy yerleşmesinin ve mezarlığının bulunduğu alanda Antikçağ yerleşmesine ve nekropolüne ait buluntular mevcuttur. Tılan Höyükten toplanan malzeme grubu zengin bir envantere ve uzun bir kronolojik sürece işaret etmektedir. Kalkolitik Çağ boyalı çanak çömlekleri, İlk Tunç Çağına ait el yapımı, basit ağız kenarlı kap parçaları ve Orta Tunç Çağına ait çok sayıda Suriye-Kilikia boyalıları toplanmıştır. Suriye-Kilikia boyalılarının yanında az sayıda olmakla birlikte Son Tunç II ve İlk Demir Çağı ile ilişkilendirilen Miken-Kıbrıs boyalıları da tespit edilmiştir. Höyükte yine Hellenistik ve Roma devirlerine özgü özellikler gösteren kaplar ve Ortaçağ'a ait sırlı çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Tılan Höyükte ayrıca Tarsus-Gözlükule ve Mersin buluntu örneklerinden yola çıkarak Orta Tunç Çağına tarihlediğimiz bir adet ağırsak ve henüz tam olarak tanımlayamadığımız bir pişmiş toprak silindir mühür bulunmuştur.

Tırmıl Höyük

Kozan ilçesindeki ikinci çalışma alanımız Tırmıl Höyüktür (env. no: N35.A13.1). Höyük, İmamoğlu-Kozan karayolunun 17. kilometresinde, Dikili köyü sınırları içinde yer almaktadır. Üzeri tarla olarak kullanılmakta olan yaklaşık 10 m yüksekliğindeki höyüğün, doğudaki önemli bir kısmı İmamoğlu-Kozan ka-

rayolu, kuzeyi ise Dikili köy yolu tarafından kesilmiştir. Yolun kestiği alanlarda 6-7 metreye ulaşan düşey kesitler oluşmuştur. Höyük üzerinden toplanan, tanımlanabilir çanak çömlek parçaları, önemli bir malzeme grubunu oluşturmaktadır. Tırmıl Höyükte bulduğumuz el yapımı düz ağızlı derin İlk Tunç Çağı kâseleri ile Suriye-Kilikia boyalıları dikkati çeken malzeme grubudur. Özellikle bazı yonca ağızlı, boya bezemeli örnekler Orta Tunç II'nin belirgin formlarını oluşturmaktadır. Höyükte bulduğumuz, pişmiş topraktan yapılmış bir damga mühür ise bölgedeki benzerlerinden yola çıkılarak Orta Tunç Çağına tarihlenmiştir.

Alapınar Höyüğü

Kozan ilçesinin güneybatısındaki Alapınar köyünün merkezinde yer alan Alapınar Höyüğü'nün (env. no: N35.A13.5) üzerine modern köy yerleşmesi kurulmuştur (lev. 2: res. 12). 175 x 120 m ölçülerindeki höyüğün 21 m yüksekliğindeki konisi, doğuya ve batıya teraslar yaparak uzanır. Kuzeyi ve doğusu köy evlerinin ve bahçelerinin yapımı için geniş teraslar halinde düzeltilmiş, bu sırada bu alanlarda 4-5 m'ye varan kesitler oluşmuştur. Höyüğün kuzeyindeki kayalık tepenin güneydoğusunda doğal bir su kaynağı bulunmakta, buradan çıkan su güneydoğu yönüne doğru akmaktadır. Höyük üzerinden ve kesitlerden Roma İmparatorluk devrine ait bol miktardaki çanak çömleğin yanında, MÖ 2. binyıl boyalıları ile taş ve obsidien aletler toplanmıştır.

Çokak Höyük

Kozan ilçesinin güneybatısında, Alapınar Höyüğü'nün güneydoğusunda yer alan Çokak Höyüğü (env. no: N35.A13.4) neredeyse tamamen düzleştirilip tarla haline getirilmiştir. Tarla üzerinden Roma ve Bizans devirlerine ait çok miktarda çatı kiremidi, *pit-hos*⁷ parçası ve çanak-çömlek toplanmıştır.

Tepecikören Höyüğü

Kozan ilçe merkezinin yaklaşık 20 km doğusunda, Tepecikören-Camili yolu üzerinde, 198 metre rakımda, ova düzeyinden 24 m yükseklikte yer alan Tepecikören Höyüğü (env. no: N35.A13.7) kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 200 m uzunlukta ve biri daha yüksek olmak üzere çift konilidir. Höyüğün üzerini mimari yapı malzemesi olarak kullandıkları anlaşılan çok miktarda çay taşı kaplamıştır. Höyüğün doğusunda ve batısında iki küçük dere bulunmaktadır. Höyükten toplanan malzeme arasında Kalkolitik Çağ boyalıları, Son Kalkolitik Çağ saman yüzlü kapları ve MÖ 2. binyıl boyalıları tanımlanabilir gruplar olarak öne çıkmıştır.

Pekmezci Höyüğü/ Çiriştepe

Pekmezci Höyüğü, Kozan ilçe merkezinin yaklaşık 10 km güneyinde Pekmezci köyünün yaklaşık 300-400

m batısında, doğu-batı doğrultusunda uzanan 73 m rakımlı kayalık doğal tepelerin üzerinde yer almaktadır. Tepenin kuzeybatısında ve kuzeyinde yer alan daha alçak kayalık alanlarda *dromos*'lu kaya mezarları bulunmaktadır. Kare veya dikdörtgen planlı *dromos*'lara sahip kaya mezarlarının birçoğu kazılmıştır. Bu alanda Roma devri çanak çömleği toplanmıştır. Höyükten ise yine Son Kalkolitik Çağ çanak çömleği ile MÖ 2. binyıl boyalıları ve Roma İmparatorluk devri çanak çömleği toplanmıştır. (Erkan Konyar)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Henüz yeterli derecede araştırılmamış olduğundan, Kilikia bölgesinde belgelenmeyi, ortaya çıkarılmayı ve yorumlanmayı bekleyen birçok kültür varlığı mevcuttur. Bunların bir an önce envanterlenerek kayıt altına alınması gerekmektedir. Bunu takiben, bu kültür varlıkları bilim dünyasına tanıtılmalı ve yorumlanmalıdır. Ayrıca bölgedeki höyük ve yerleşim alanlarında meydana gelen tahribatın da belgelenmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye Bilimler Akademisi - Türkiye Kültür Sektörü (TÜBA-TÜKSEK) Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında gerçekleştirilen Kültür-Kitap veritabanı, çalışmalarımızı arazi ortamında hızlı ve sağlıklı bir şekilde yürütmemiz, ayrıca verilerin hemen aynı gün içinde kayıt altına alınması açısından yararlı olmuştur.

NOTLAR

1. Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği tarafından desteklenmiştir (proje no: 529/05052006 ve 530/05052006).
2. Modern dillerin hemen hepsine girmiş olan Yunanca kökenli *akropolis* sözcüğü "yukarı şehir" anlamına gelmektedir. Yüksek bir tepe üzerine kurulan eski Yunan kentleri, genelde zaman içinde tepenin eteklerine doğru genişler böylece kentin ilk kurulduğu alan "*akropolis* / yukarı şehir" olarak adlandırılır.
3. Kilikia yüzey araştırması kapsamında Kozan höyüklerinde ilk araştırmayı 1951 yılında V. Seton-Williams gerçekleştirmiştir (Seton-Williams 1954). Seton-Williams tarafından yapılan bu çalışma bugün bile en kapsamlı ve sık sık başvurulan temel kaynak niteliğindedir. Ancak yayında buluntuya yer verilmemesi üslup analizi yapma açısından önemli bir eksiklik doğurmaktadır. Aynı dönemde J. Garstang tarafından gerçekleştirilen Yumuktepe (Garstang 1953) ve H. Goldman tarafından yapılan Tarsus-Gözlükule kazıları (Goldman 1956) yüzey araştırmalarında bulunan malzemenin kronolojisinin saptanmasında en sık başvurulan kaynakların başında gelir. Son 20 yıllık

Karasis kalesindeki çalışmalar sayesinde dünyada eşine az rastlanan bir kültür mirasının bilimsel bir değerlendirilmesini yapmak mümkün olacaktır. Kale ve çevresindeki yerleşimlerde yapılan araştırmalar, yerleşme arkeolojisi ve tarihi coğrafya açısından örnek oluşturacaktır.

Anazarbos antik kenti, yukarıda da belirtildiği üzere, bölgenin önemli "sit" alanlarından biridir. Bugüne kadar yürüttüğümüz çalışmalar, bize değerli bilgiler sunmuş, şehrin planı ve yapıların işlevleri hakkında bir fikir sahibi olmamızı sağlamıştır. Jeofizik çalışmaları sayesinde, gelecekte yapılacak bir kazı için ön veriler sağlanmış, çabuk sonuç almayı kolaylaştıracak imkân yaratılmıştır. Bunun yanı sıra Alakapı'nın 2005 yılında başlatılan rölöve ve plan çalışmaları, yakında başlatılacak olan restorasyon projesi için bir hazırlık niteliği taşımaktadır.

Kozan sınırları içindeki höyüklerin araştırılmasında elde edilen sonuçlar yukarıda belirtilmiştir. Görüleceği üzere, bu höyüklerden toplanan malzeme geniş bir yerleşim tarihini işaret etmektedir. Bu bulguların, özellikle MÖ 2. binyıl kültür tarihi ile ilgili sorunların çözümünde önemli bir rol oynayacağı açıktır. Bu malzemelerin bize verdiği ipuçları en kısa zamanda bilim dünyasına sunularak bölgenin öneminin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. ✍

4. süreçte başlayan Dörtüol-Kinet Höyük (Gates 2000; Gates 2001a; Gates 2001b) ile Mersin Yumuktepe (Caneva ve Sevin 2004) Tarsus-Gözlükule (Özyar 2005) yeni dönem kazı ve araştırmaları bölgede yapılan yüzey araştırmaları için önemli stratigrafik ve kronolojik veri sağlamışlardır. Kozan bölgesinde son yıllarda Çukurova Üniversitesi, Arkeoloji Bölümünden Yrd. Doç. Dr. Serdar Girginer başkanlığında (Girginer ve Erhan 2005; Girginer, Oyman-Girginer ve Erhan 2006) ve Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar başkanlığında yeni yüzey araştırmaları yapılmaktadır (Konyar 2006; Konyar 2007; Konyar ve Sayar 2006[2007]).
4. Eski Yunan kentlerinde mezarlıklar "nekropolis / ölüler şehri" olarak adlandırılmaktaydı.
5. Stel ya da *stela*, dikili duran blok anlamına gelen eski Yunanca sözcük.
6. Latince *in situ* sözcüğü yerinde, olduğu yerde anlamındadır.
7. Eski Yunanca *pithos*, içine yağ ya da tahıl konan pişmiş topraktan büyük küplere verilen bir addır.

KISALTMALAR

AS	<i>Anatolian Studies</i> . Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara. London.	AST	<i>Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , Ankara.
ANMED	<i>Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri / News of Archaeology from Anatolia's Mediterranean Areas</i> . Suna ve İnan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul.	KST	<i>Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kazı Sonuçları Toplantısı</i> , Ankara.
Antike Welt	<i>Antike Welt. Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte</i> . Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.	TÜBA-KED	<i>TÜBA Kültür Envanteri Dergisi / TÜBA Journal of Cultural Inventory</i> . Türkiye Bilimler Akademisi, İstanbul.

KAYNAKÇA

- CANEVA, Isabella ve Veli SEVİN (editörler)
2004 *Mersin-Yumuktepe. A Reappraisal*. (Universita di Lecce Dipartimento di Beni Culturali 12). Lecce.
- GARSTANG, John
1953 *Prehistoric Mersin*, Oxford.
- GATES, Marie-Henriette
2000 "1998 Excavation at Kinet Höyük (Yeşil-Dörtüyl, Hatay)", *21. KST. 24-28 Mayıs 1999*, Ankara 1: 193-208.
- 2001a "1999 Excavation at Kinet Höyük (Yeşil-Dörtüyl, Hatay)", *22. KST. 22-26 Mayıs 2000 İzmir* 1: 203-222.
- 2001b "Potmarks at Kinet Höyük and the Hittite Ceramic Industry", *La Cilice: espaces et Pouvoirs locaux (2e millénaire av. J. - C. IVe siècle ap. J.-C.)* editörler: Eric Jean, Ali M. Dinçol, Serra Durugönül (Varia Anatolica XIII): 137-157. İstanbul: Institut Français d'Etudes Anatoliennes Georges Dumézil.
- GİRGİNER, K. Serdar ve Fatih ERHAN
2005 "Adana Yüzey Araştırmaları 2004: Kozan - Surveys in Adana - Kozan in 2004", *ANMED* 3: 93-95.
- GİRGİNER, K. Serdar, Özlem OYMAN-GİRGİNER ve Fatih ERHAN
2006 "2004 Yılı Adana ve Kayseri Yüzey Araştırmaları (Sarız ve Kozan)", *23. AST. 30 Mayıs - 3 Haziran 2005, Antalya* 2: 293-308.
- GOLDMAN, Hetty
1956 *Excavation at Gözlükule Tarsus II. From the Neolithic through the Bronze Age*. Princeton: Princeton University.
- KONYAR, Erkan
2006 "Adana Höyük Araştırmaları: Kozan ve Yumurtalık İlçeleri/ Höyük Surveys in Adana: The Townships of Kozan and Yumurtalık", *ANMED* 4: 61-64.
- 2007 "Kizzuvatna'nın Doğu Sınırları: Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş Höyükleri'nde 2006 Yılı Araştırmaları - The Eastern Borders of Kizzuvatna: Mound Surveys in the Provinces of Adana, Osmaniye and Kahramanmaraş in 2006", *ANMED* 5: 86-92.
- KONYAR, Erkan ve Mustafa Hamdi SAYAR
2006 [2007] "Yumurtalık (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2005" *TÜBA-KED* 5: 23-31.
- ÖZYAR, Aslı (editör)
2005 *Field Seasons 2001-2003 of the Tarsus-Gözlükule. Interdisciplinary Research Project*. İstanbul: Ege yayınları.
- SAYAR, M. Hamdi
1995 Seleukidische Bergfestung im ostkilikischen Taurus entdeckt", *Antike Welt* 26: 279-282.
- 1996 "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1994", "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1994", *XIII. AST, Ankara 29 Mayıs - 2 Haziran 1995*: 55-77.
- 1997[1998] "Meuererneuerungsinschriften von Anazarbos", *Epigraphica Anatolica* 29: 111-115.
- 2000 *Die Inschriften von Anazarbos und Umgebung I: Inschriften aus dem Stadtgebiet und der nächsten Umgebung der Stadt*. (Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 56). Bonn.
- SETON-WILLIAMS, M. V.
1954 "Ciician Survey", *AS* 4: 121-174.
- TAŞYÜREK, O. Aytuğ
1975 "Some New Assyrian Rock Reliefs in Turkey", *AS* 25: 169-180.

EK 1: KOZAN (ADANA) ARKEOLOJİK KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ 2005

Env. no.	Türü/ adı	Buluntu Yeri/ mevki
M35.A13.1	Assur kaya kabartması	Eskimantaş köyü Uzunoğlan Tepesi
M35.A13.2	tapınak	Eskimantaş köyü Uzunoğlan Tepesi
N35.A13.1	Tırmıl Höyük	Dikilitaş köyü Tırmıl mevki
N35.A13.2	mozaikli yapı (hamam?)	İdemköy Hacıahmetli mevki
N35.A13.3	Tılan Höyük	Hamamköy Tılan mevki
N35.A13.4	Çokak Höyük	Çokak köyü
N35.A13.5	Alapınar Höyüğü	Alapınar köyü
N35.A13.6	yazıtlı sunak (devşirme yapı malzemesi)	Yeniköy Değirmen mevki
N35.A13.7	Tepecikören Höyüğü	Tepecikören köyü
N35.A13.8	Pekmezci Höyüğü/ Çiriştepe Pekmezci	Çiriştepe mevki

Res. 1. Karasis Dağı, güneyden.

M. H. SAYAR

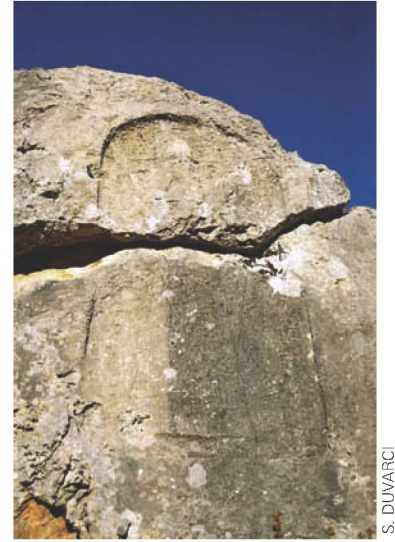
Res. 2. Karasis Kalesinin aşağı kale bölümündeki burçlarından birinin batı girişi ve üzerindeki fil kabartması.

M. H. SAYAR

Res. 3. Karasis Kalesinin yukarı kale bölümündeki silo yapısı.

E. KONVAR

Res. 4. Uzunoğlan Tepesindeki Assur kral kabartması (env no: M35.A13.1)

S. DUVARCI

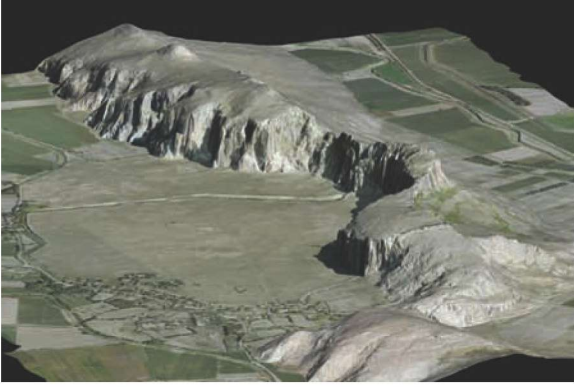
Res. 5. Uzunoğlan Tepesindeki tapınağın (env. no: M35.A13.2) ön cephesindeki sütunlar.

S. DUVARCI

Res. 6. Anazarbos antik kenti aşağı şehrinde tespit edilebilen yapıların konumlarını gösteren plan.

Levha 2

Res. 7. Anazarbos antik kenti için yapılan üç boyutlu modelleme çalışması.

M. H. SAYAR

Res. 8. Anazarbos'ta Alakapı adıyla bilinen üç kemerli tak yapısı.

E. KONYAR

Res. 9. İdemköy Hacıahmetli mevkiinde hamam olduğu düşünülen yapıya (env. no. N35.A13.2) ait döşeme mozaiği.

Res. 10. İdemköy yakınında, zemininde mozaik bulunan tuğla duvarlı Roma devri yapısına (env.no: N35.A13.2) ait kalıntılar.

E. KONYAR

Res. 11. Hamamköy Tılan mevkiinde bulunan Tılan Höyük (env. no: N35.A13.3), güneyden.

Res. 12. Alapınar Höyüğü (env. no: N35.A13.5) ve adını höyüğe veren köy.